

№ 29 (430)
Жнівень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Кнігапіс: выданні пра назвы Бацькаўшчыны і яе гісторыю** – стар. 3
- **Даследаванні: устойлівыя выразы ў творах Якуба Коласа** – стар. 4
- **Спаконвечнае: гаючыя травы Міколы Цудатворцы** – стар. 6

Самадзейныя артысты Нацыянальнага парку «Прыпяцкі» на фестывалі гумару ў Аўцюках

Артыкул глядзіце на стар. 2

На тым тыдні...

✓ **23 ліпеня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася **цырымонія перадачы ў дар** каштоўнай **калекцыі кніг** славенскага навукоўцы **Янэза Вальвазора «Іканатэка Вальвазарыяна»**, якая змяшчае некалькі тысячаў копіяў навукова-даследчых працаў, малюнкаў, замалёвак А. Дзюрэра, Л. Кранача, Ж. Кало, а таксама іншых нямецкіх, англійскіх, аўстрыйскіх, галандскіх, фламандскіх, французскіх, італьянскіх і крайніцкіх (Крайна – Цэнтральная частка Славеніі) майстроў XVI і XVII стагоддзяў.

Мерапрыемства прайшло ў рамках святкавання 20-годдзя ўсталявання дыпламатычных зносінаў паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Славенія.

✓ **25 ліпеня** ў мінскім Палацы мастацтва адкрылася **персанальная выстаўка Марыны Эльяшэвіч «На беларуска-кітайскай граніцы»**, дзе прадстаўленыя жывапісныя працы ў кітайскай тэхніцы У-Сін. Паводле кітайскай традыцыі мастацка падпісвае свае творы сапраўднаю пячаткай, вырабленай у Кітаі, з імем аўтара на кітайскай мове. Нягледзячы на невялікі стаж аўтаркі ў дадзенай тэхніцы карэнныя кітайцы прызнаюць адпаведнасць яе працаў прынцыпам традыцыйнага жывапісу гэтай азіяцкай краіны.

✓ **27 і 28 ліпеня** ў вёсцы Аўцюкі і райцэнтры Калінкавічы ладзіўся **VII Усебеларускі фестываль народнага гумару**. Галоўным сюрпрызам фесту стала адкрыццё ў Малых Аўцюках музея народнага гумару – своеасаблівай сядзібы неразлучнай пары Каласка і Калінкі, на якое завітаў і міністр культуры Беларусі Павел Латушка. На фест у Аўцюкі прыехалі каля 300 гасцей з усіх рэгіёнаў Беларусі, а таксама з Украіны і Расіі.

✓ **29 ліпеня** ў філіяле Літаратурнага музея Максіма Багдановіча «Фальварак Ракуцёўшчына» (Маладзечанскі раён) прайшло **Свята паэзіі і песні «Ракуцёўскае лета-2012»**. Пад час мерапрыемства была прадстаўленая літаратурна-музычная кампазіцыя «У родным краі», у якой прынялі ўдзел вядомыя дзеячы культуры і мастацтваў Беларусі: пісьменнікі, акцёры беларускіх тэатраў, выканаўцы аўтарскіх песні, этнагурты і іншыя. Таксама была магчымасць пазнаёміцца з экспазіцыяй філіяла «Фальварак Ракуцёўшчына», старажытным лялечным тэатрам батлейка, мастацка-дакументальнай выстаўкай «Геній зямлі беларускай», паўдзельнічаць у інтэрактыўных музейных і забаўляльных праграмах.

Жыву і дыхаю табою, край...

Папулярныя беларускай народнай культуры, мовы, літаратуры, вывучэнне гісторыі роднага краю – такую мэту ставілі супрацоўнікі Мірскай гарпасялковай бібліятэкі пры арганізацыі ў 2003 годзе аматарскага аб'яднання «Нашчадкі».

Кіраўнік клуба, бібліятэкар Святлана Нячай, вельмі запрашае ўсіх ахвочых на мерапрыемствы, што праходзяць пад час пасяджэнняў.

За 9 гадоў тут было праведзена звыш 70 пасяджэнняў, прысвечаных юбілеям знакамітых людзей Міршчыны і сустрэчам з цікавымі людзьмі пасёлка, арганізавана шмат выставак, праведзена нямала экскурсіяў па памятных мясцінах пасёлка, раёна і Беларусі.

На працягу 2010 года ўдзельнікі клуба збіраліся з нагоды 615-годдзя з часу першага ўпамінання ў пісьмовых крыніцах Міра, абмяркоўвалі тэмы «Татары ў Міры», «Мір – цыганская сталіца», «Дрэва мірскіх рамёстваў», «Герб і сцяг Міра», «Знаёмыя старыя вуліцы».

У 2011 годзе адно з пасяджэнняў пад назваю «Роднай мовы пералівы» было прысвечанае слынным людзям Міршчыны: Вользе Іпатавай, Раману Тармолу-Мірскому, Міхасю Мамоньку, Васілю Віцьку, Віктару Сакелю.

У лістападзе таго ж года ўдзельнікі клуба запрасілі да сябе сяброў на краязнаўчы калейдаскоп «Жыву і дыхаю, мой родны край, табою». На пасяджэнні вялася гаворка пра нашую старонку, пра характэрны роднай прыроды. З дапамогай экалагічных замалёвак дзеці пазнаёміліся з рэкамі Нёман і Міранка, самі па ведамлі некалькі легендаў пра Мірскае возера, што знаходзіцца каля замка. Сябрам клуба было цікава даведацца пра экзатычныя дрэвы, якія растуць у мірскім парку.

Гэлета многія пасяджэнні таксама тычыліся краязнаўчага накірунку: «Пра наш Мір пішучы», «Міравы суддзя» (да 60-годдзя Ва-дзіма Жука), «Доўг памяці» (да 90-годдзя У. Калесніка), «Апостал навукі» (наведванне музея І. Дамейкі).

«Падарожжа ў свет далёкі і блізкі» здзейснілі

«Нашчадкі» пад час вясенніх канікулаў. Адбылася гэтая вандроўка па кнігах Максіма Танка, з пытаннямі і адказамі на іх, што знаходзіліся ў творах пісьменніка.

Такое ж завочнае падарожжа адбылося па кнігах Янкі Брыля пад назваю «Цуды ў хаціне». Удзельнікі клуба чыталі ўрыўкі з твораў «Ліпка і клённік», «Сняжок і Гуленька», «Жыў-быў вожык», «Светлае ранне» – то, што падабаецца дзецям.

Чарговае пасяджэнне клуба было выязным. Удзельнікі пабывалі на радзіме Якуба Коласа ў Мікалаёўшчыне. У час паездкі актыўна ўдзельнічалі ў віктарыне па творах Якуба Коласа і Янкі Купалы.

Кожнае пасяджэнне «Нашчадкаў» – гэта адкрыццё новага, часам мала вядомага намі, чытачамі, сябрамі клуба. Кожнае мерапрыемства праводзіцца на нашай прыгожай мове, рыхтуецца старанна, змястоўна і сардэчна даводзіцца да ведама прысутных.

*Н. КАЗАРЭЗ,
загадчыца аддзела
бібліятэчнага
маркетынгу
Карэліцкай ЦБ*

Кліча Прыпяць на фэст

Хараства краявідаў, квяцістыя лугі, прыгажуня Прыпяць, бабровыя паселішчы... Нельга налюбавацца гэтым краем. Па лугавым мурагу ходзяць, як тыя заўзятая рыбака, даўгалыгія буслы. А то шчупак плясне каля кустоў. А дышаеш, дык немагчыма надыхацца гаючым паветрам. Часам праімчыць, разбіваючы гладзь вады, экскурсійны цеплаход «Кірыла Тураўскі».

Акурат на гэтых маляўнічых прасторах раскінуўся Нацыянальны парк «Прыпяцкі», цэнтр якога знаходзіцца ў вёсцы Ляскавічы Петрыкаўскага раёна. Тут працуюць добрыя сумленныя людзі, якія сваёй руплівасцю дапамагаюць спасцігаць гэты чароўны Прыпяцкі край, вучаць любіць і берагчы родную прыроду. Едуць сюды моладзь і дарослыя з розных куткоў Беларусі, часцяком за-

вітаюць турысты з-за межаў краіны.

Нацыянальны парк прымае ўсіх шчыра па-беларуску. У вялікай ступені спрыяе таму кіраўніцтва «Прыпяцкага», сам генеральны дырэктар Сцяпан Бамбіза. Ён не толькі ўлюбёны ў прыгажосць роднай прыроды, але яшчэ і цудоўны мастак. Не без яго падтрымкі і спрыяння створаны і працуе самадзейны спеўны ансамбль

С. Бамбіза

«Дрыгавічы», які колісь называўся «Маладзіцы маладыя». Са шчырасцю вітаюць народныя спевакі гасцей, знаёмяць з тутэйшымі музыкай, песнямі і танцамі – дораць наведнікам цудоўны настрой. Вялікую дапамогу мастацкаму кіраўніку калектыву Сяргею Страху аказвае прафсаюзна галава Рыгор Шостак, які і сам прыгожа спявае.

Нездарма на гэтых прасторах з ініцыятывы ў першаю чаргу гаспадароў Нацыянальнага парку і Гомельскага ўпраўлення культуры і цэнтра народнай творчасці (дырэктар Мікалай Шамшэня) з'явілася ідэя праводзіць міжнародны фестываль, які атрымаў назву «Покліч Палесся». Два гады таму прайшло першае свята, пра што распавядала нашая газета. Сёлета напрыканцы жніўня фэст зноў склікае да сябе – чакае, што на покліч адгукнуцца суайчыннікі з усяе Беларусі, прыедуць замежныя

У музеі парку «Прыпяць»

госці. Апошнія з асаблівай цікаўнасцю прымаюць удзел у абрадавых карагодах, гульнявых праграмах, нават спрабуюць падпяваць:

Цячэ вада ўярок,
цячэ вада ўярок,
Кладачка тоненька,
вада халодненька...

А прыпяцкія прасторы падхопліваюць і разносяць звонкае:

...вада халодненька,
А я малодзенька.

І ўжо пэўна, што многія, хто хоць раз пабыў на прыпяцкіх берагах, бачыў тутэйшыя святы, – вяртаюцца сюды зноў і зноў.

**Мікола КОТАЎ,
рэжысёр, пазаштатны
карэспандэнт «КГ»
Фота аўтара**

Мінск – Ляскавічы – Мінск

Нам пра нас

Форум краязнаўцаў

Бібліяграфічна-бібліятэчнае краязнаўства – менавіта гэтак галіной краязнаўства я ў асноўным і займаюся, працуючы бібліёграфам бібліятэкі імя Якуба Коласа Наваполацкай ЦБС. Не толькі ў сілу прафесійных абавязкаў, хутчэй з патрэбы душы, многа ўвагі ўдзяляю літаратурнаму і гістарычнаму краязнаўству. Краязнаўства ў нашым рэгіёне мае сваю спецыфіку: Наваполацк належыць да старажытнай Полаччыны, але ж горад наш зусім малады, хоць і большы за Полацк зараз па колькасці насельніцтва. Паводле бібліятэчных правілаў мы да краязнаўства павіны адносіць толькі маленькі куточак, у тым раёне горада, дзе размешчана бібліятэка. Але ў нашай бібліятэцы так склалася (і лічу – вельмі добра), што ў поле зроку трапляюць асноўныя падзеі Полацкага раёна, Полацка і, вядома, Наваполацка, бо нашы гарады непарывна звязаны паміж сабою і размешчаны на Полацкай зямлі, якая мае шматвекавую гісторыю. Дарэчы, сёлета шырока адзначалася 1150-годдзе Полацка. Таму мы песна супрацоўнічаем з калегамі Полацкай ЦБС, Полацкай РЦБС, навуковай бібліятэкай нашага ўніверсітэта, тым больш, што частка яго размешчана ў Наваполацку, частка – у Полацку, і многімі музеямі рэгіёну.

Але ж хочацца ведаць пра справы калег-краязнаўцаў усёй краіны, і менавіта «Краязнаўчая газета» дае такую магчымасць. У адказ на патрэбу часу з'явілася такая газета. З пачатку яе выхад у нашай бібліятэцы захоўваюцца ўсе нумары, бо вельмі многа карысных матэрыялаў у ёй друкуецца. Гэта своеасаблівы архіў краязнаўчых ведаў. Напрыклад, з усіх матэрыялаў, апублікаваных у «Краязнаўчай газеце» ў 2007 г. пад рубрыкай «2007 год: Год слова Купалы і Коласа», мы зрабілі копіі, змясцілі ў спецыяльныя тэматычныя папкі, якімі і па сённяшні дзень актыўна карыстаюцца

і чытачы, і бібліятэкары, асабліва ў гэтым, юбілейным для нашых песняроў, годзе. Напрыклад, для адказу на пытанні сёлетняй віктарыны. Дарэчы, віктарына – вельмі цікавая акцыя, яна выклікае цікавасць да жыцця і творчасці Янкі Купалы і Якуба Коласа. Яшчэ мне вельмі падабаецца, што ў «Краязнаўчай газеце» друкуюцца тэматычныя крыжаванкі. Звычайна я сама іх складаю і выкарыстоўваю пры правядзенні масавых мерапрыемстваў з вучнямі. Але зараз актыўна выкарыстоўваю ў працы крыжаванкі іншых красвардыстаў, ды і чытачы таксама цікавяцца, асабліва любяць, калі адразу адказы дадзеныя, бо ў саміх пытаннях ўтрымоўваецца многа карыснай інфармацыі. У нас на Полаччыне быў выпадак, як слова з крыжаванкі стала асновай для стварэння школьнага музея. У Ветрынскай СШ у адной з творчых конкурсных працаў была складзеная крыжаванка пра Ветрыншчыну, дзе было абазначанае слова «Залесе» – родны куточак выбітнага культурнага дзеяча беларускага Адраджэння, вучонага, фалькларыста, выдаўца, старэйшага сябра Янкі Купалы Браніслава Іванавіча Эпімаха-Шыпілы. Адміністрацыю Полацкага раённага аддзела адукацыі зацікавіў гэты факт, падключыліся ўлады, і музей Б.І. Эпімаха-Шыпілы быў створаны. Зараз гэты музей з багатым фактычным матэрыялам, які карыстаецца папулярнасцю ў турыстаў Полаччыны. Любое слова, любы факт з такой крыжаванкі можа натхніць на далейшую даследчую працу.

Вельмі шкада, што такая газета з'явілася адносна нядаўна, у 2003 г., бо калі я пачынала працаваць у Гродзенскай абласной дзіцячай бібліятэцы і вяла краязнаўчую картатэку, збірала матэрыялы па Гродзеншчыне, спачатку было цяжка, бо рэгіён быў незнаёмы, а краязнаўчы аспект у абласной бібліятэцы датычыўся ўсёй воб-

ласці. Даводзілася па каліве з даведнікаў вывучаць, засвойваць яго краязнаўчыя моманты, і не было выдання на шталт «Краязнаўчай газеты», што дапамагло б.

Цудоўна, што ў «Краязнаўчай газеце» друкуюцца грунтоўныя вялікія матэрыялы пра рэгіёны, пра асобаў, якія спрычыніліся да гісторыі таго ці іншага краю, прытым часта гэта матэрыялы першасныя, якіх больш нідзе не знойдзеш. Таму хацелася б, каб Нацыянальная бібліятэка Беларусі больш падрабязна ўключала такія матэрыялы ў тапаграфічныя каталогі. Канечне, усё распісаць немагчыма, але ж «Краязнаўчая газета» – рэспубліканскае выданне, і для даведка тым чытачам, што не жывуць у рэгіёне, а цікавяцца тым ці іншым краем, гэта было б карысным.

Добра, што асноўныя матэрыялы ўключаюцца ў «Летапіс газетных артыкулаў», а там па геаграфічным паказальніку лёгка адшукаць звесткі пра свой край.

Неацэнная рубрыка «Малая краязнаўчая энцыклапедыя». Хочацца, каб хутчэй надрукавалася і выдалася асобнай кніжкай.

Прыемна даведацца, як ладзяць працу краязнаўцы-калегі. Шмат цікавага і карыснага можна ўзяць на заметку. А некаторыя аўтары добра знаёмыя па публікацыях. Напрыклад, бачу прозвішча – Лявон Целеш. Адрозна ствараецца асацыяцыя – матэрыял цікавы – Дзяржыншчына, ці Валянціна Саітава, былая аднакурсніца. Вядома ж, добра, што газета цалкам беларускамоўная, такіх, на жаль, няшмат у Беларусі.

Вельмі радуе той факт, што ў краязнаўцаў ёсць магчымасць надрука-

ваць матэрыялы пра свой рэгіён. Гэта вельмі добра, што звесткі пра розныя куточки нашай краіны не губляюцца. Да болу крыўдна, што многае знікае. Нават сведчанні выдавочаў пра Вялікую Айчынную вайну цяжка запісаць. Калі пяць гадоў таму я займалася гэтай справай, было каму сведчыць, але ж пажылыя людзі адыходзяць, і трэба, каб захоўваліся сведчанні былога.

Не магу не адзначыць, што нашаму рэгіёну пашанцавала, бо малады вучоны – этнограф Уладзімір Лобач са студэнтамі паспеў запісаць і выдаць (у выдавецтве ЦДУ) некалькі выпускаў «Полацкага этнаграфічнага зборніка» – «Народная проза беларусаў Падзвіння». Але ён не можа ахапіць усё. Пакуль яшчэ жывыя старыя людзі, трэба запісаць і прыклады жывой гаворкі, выслоўі, дыялектызмы і інш. Не лішнім было б, здаецца, каб газета апублікавала практычныя парады, як збіраць фальклор, як запісаць і куды дасылаць. Ведаю, падключыліся б і юныя краязнаўцы. Наогул, краязнаўцаў – прафесіяналаў і аматараў – у нашым рэгіёне шмат. У Полацкай ЦБС складаецца даведнік «Краязнаўцы Полаччыны» (больш падрабязны, чым у адпаведным выданні М. Півавара «Краязнаўцы Віцебшчыны»).

Варта ўспомніць адзін прыемны факт: у нашай бібліятэцы некалькі гадоў таму быў арганізаваны круглы стол «Наша будучае ў нашым мінулым», на якім прысутнічаў галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Гілеп. Можа, варта было б зноў наладзіць падобную сустрэчу: на падпіску паўплывала б абавязкова, бо ў нашых гарадах мала есць устаноў – патэнцыйных падпісчыкаў (тыя ж цэнтры рамёстваў, нацыянальнай культуры, па краязнаўстве, якія працуюць з моладдзю).

Усяго найлепшага рэдакцыі, дзякуй за тое, што вы аб'ядноўваеце на старонках «Краязнаўчай газеты» аднадумцаў, сяброў-краязнаўцаў, даяце магчымасць апублікаваць матэрыялы пра родны куток, які кожнаму мілы.

**Валянціна СОПКАВА,
бібліёграф, г. Наваполацк**

Зірніце на геаграфічную карту. Колькі на ёй пазначана найменняў! Але расказаць адразу аб кожнай геаграфічнай назве немагчыма нават у самай вялікай кнізе.

На кожнай карце ёсць словы-назвы, створаныя ў розных гістарычных эпохі, у розных мовах, звязаныя з самымі разнастайнымі сферамі чалавечай дзейнасці, прыроднымі з'явамі. Калі слова трапляе на геаграфічную карту, яно непазбежна становіцца своеасаблівым «двайніком» жывога слова. Яно «кансервуетца», страчвае сувязь з лексічнай сістэмай той мовы, з якой яно паходзіць, уваходзіць у іншую, тапанімічную сістэму, з іншымі ўмовамі існавання. Слова, зафіксаванае на карце, ператвараецца ў знак часу, у які яно было створанае. Яно становіцца міні-тэкстам, у якім шыфруецца як уласна моўная, так і самая розная пазамоўная (экстралінгвістычная) інфармацыя. З іншага боку, усе змешчаныя на картах і ў даведніках геаграфічныя назвы, хоць і ўзніклі ў розных стагоддзі, з'яўляюцца паўнапраўнымі словамі нашай сённяшняй жывой мовы. Мы павінны ведаць іх перш за ўсё як славеснае абазначэнне аб'ектаў. Аднак трэба ўсведамляць і тое, што кожны тапонім ёсць таксама культурна-гістарычны знак, які дазваляе ўзнаўляць мясцовае мінулае ва ўсёй яго разнастайнасці і энцыклапедычнасці.

Прапанаваны ніжэй кнігі дапамогуць даведацца, чаму ваша мясцовасць мае такую назву, з чым яна звязаная, а таксама раскажуць пра гісторыю многіх іншых назваў насе-

Назвы Бацькаўшчыны

леных пунктаў і аб'ектаў Беларусі.

Аўтар кнігі «Скрытыя сэнсы географічных названий, легенд и преданий (на материалах Беларуси)» доктар філалагічных навук, прафесар А. Рогалеў, які шмат гадоў вывучаў тапанімію Беларусі, лічыць,

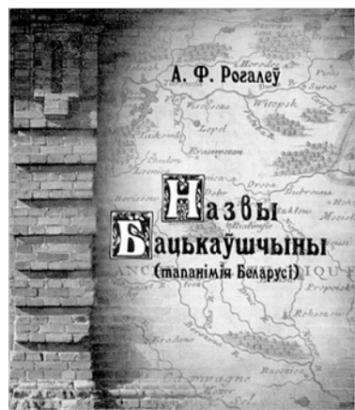

што ў назвах тых або іншых месцаў і звязаных з імі легендах і паданнях можа змяшчацца ўтоеная (эзатэрычная) інфармацыя, якую немагчыма зразумець у поўнай меры, ужываючы толькі традыцыйныя метады даследавання.

Тапанімія і легендарныя сюжэты могуць расказаць пра загадкавыя з'явы ў той або іншай мясцовасці і пра так зва-

ныя «мясцовыя сілы». Пра нешта незвычайнае заўсёды апавядаюць і павер'і. Захапляльна апавяданні не пакінуць аб'якавымі тых, хто цікавіцца загадкамі і таямніцамі як роднай гісторыі, так і самой прыроды. Дадзеная кніга запрашае да ментальнага (мысленага) падарожжа ў часе і прасторы, да сустрэчы з неспазнаным, таямнічым і загадкавым, якое няма неабходнасці шукаць далёка. Усё гэта побач, а ключом да яго з'яўляюцца геаграфічныя назвы і звязаныя з імі легенды і паданні.

У кнізе «Назвы Бацькаўшчыны (тапанімія Беларусі)» названага аўтара расказваецца пра паходжанне назваў населеных пунктаў і водных аб'ектаў розных раёнаў Беларусі. Аналіз геаграфічных імёнаў дае магчымасць рэканструяваць тую старонку мінулага, якія не адлюстраваныя ў пісьмовых крыніцах. Прапануюцца таксама некаторыя цікавыя і малавядомыя гістарычныя факты. Тапонімія часам гавораць там, дзе маўчаць усе іншыя крыніцы. Інфармацыя, здабытая з геаграфічных назваў, у некаторых выпадках можа быць нават лепшай і больш каштоўнай за гістарычную ці археалагічную інфармацыю. Калі чытач пагодзіцца з гэтым, ён абавязкова пачне чытаць кнігу і пройдзе разам з аўтарам па новых сцежках у даўніну. Кніга складаецца з

асобных нарысаў, кожны з якіх – самастойнае апавяданне пра тую ці іншую геаграфічную назву. Але ўсе нарысы аб'яднаны адзінай тэмай, якая акрэсліваецца наступным чынам: тапанімія Беларусі ў гістарычным аспекце. Навуковы падыход да выкладання матэрыялу спалучаецца з мастацка-публіцыстычным стылем, уласцівым аўтару, што робіць кнігу даступнай самаму шырокаму колу чытачоў.

Яшчэ ў адной кнізе А. Рогалева – «Географические названия в калейдоскопе времён» – прадаўжаецца і дапаўняецца вышэй азначаная тэма. У форме нарысаў расказваецца аб паходжанні геаграфічных назваў Беларусі. Інфармацыйны патэнцыял тапонімаў дазваляе прадставіць самыя разнастайныя рэаліі мінулых часоў – жыц-

цёвы ўклад, асаблівае святлоўспрымання і светапоглядаў нашых продкаў, этнічныя і моўныя зносіны, міграцыйныя працэсы, гістарычныя падзеі. Нельга расказаць пра ўсе назвы, бо іх – сотні тысячаў. Але ў кнізе прадстаўленыя тапанімія розных раёнаў Беларусі і растлумачаныя назвы, якія не былі апісаныя ў папярэдніх выданнях. Калі ж аўтар і вяртаецца да якога-небудзь тапанімічнага факта, значыць, ён убачыў у ім тое, аб чым не было расказана раней.

Усе гэтыя кнігі будуць карысныя спецыялістам, выкладчыкам (мовазнаўцам, гісторыкам, географам), а таксама ўсім тым, хто цікавіцца гісторыяй мовы ў сувязі з гісторыяй народа, каму неаб'якавы духоўны бок жыцця грамадства.

Інэса ІЛЮШЫНА, загадчыца інфармацыйна-бібліяграфічнага сектара гродзенскай ЦГБ імя А. Макаёнка

Беларусістыка з-за межэй

Гісторыя краіны – погляд з-за Буга

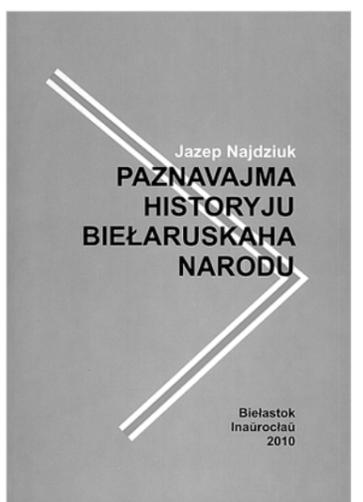
Нямала кніг выдаецца апошнім часам пра гісторыю і культуру Беларусі. Сёння ж хочацца распавесці пра выданне, якое з'явілася за межамі нашай краіны. Прызнацца, заўсёды падобныя выданні прыцягваюць і дораць надзею, што яшчэ нехта пра тавару Радзіму даведаецца ў іншых краях свету.

Праўда, кніга Язэпа Найдзюка, выдадзеная нядаўна ў Беластоку «Беларускім гістарычным таварыствам», у гэтым плане спецыфічная тым, што яе аўтар – беларус, меў шчыльныя стасункі з беларускім асяроддзем, працаваў дзеля Беларусі. Паходзіць ён з Ваўкавыскага павета, жыў і працаваў у польскім горадзе Інаўроцлаў, на Куявах. У 1960-х дамогся адкрыцця на тую часы самай сучаснай друкарні ў Польшчы, быў яе дырэктарам, меў становішчыя водгукі з боку вышэйшага кіраўніцтва. Займаўся таксама рэдактарскай дзейнасцю.

Яшчэ ў мінулым стагоддзі Беласточчына ўваходзіла ў склад нашай рэспублікі, Беларускай Савецкай Сацыялістычнай. Бадай, большасць ведае, што гэтая тэрыторыя сярод іншых была перададзеная І. Сталіным суседзям. Так бы мовіць, у знак сяброўства і добрасуседства. Але на Беласточчыне беларускае жыццё не замерла, з пераменным поспехам там працуюць наву-

чальныя ўстановы, культурніцкія асяродкі, выдаюцца кнігі і газеты, па-беларуску размаўляе тамтэйшы люд. Праўда, з сваім акцэнтам, з польскім. Таму кніга Я. Найдзюка «Пазнавайма гісторыю беларускага народа» аддрукаваная беларускамоўнай лацінкай, што, па-першае, зручней для тых, хто сёння штодзённа бачыць тую графіку, навучаўся ёй у школах, а па-другое, звяртае ўвагу на традыцыйны пачатку мінулага стагоддзя, калі так выхадзілі першыя кнігі некаторых нашых класікаў літаратуры, тыя ж «Наша Доля» і «Наша Ніва» мелі лацінскія варыянты. Вядома, што беларуская лацінка мае ад розненні ад польскай, але ў кнізе паслядоўна і ахайна захаваныя прыяны аднаго з графічных увасабленняў нашай мовы (а ёсць жа яшчэ і кнігі, пісаныя па-нашаму арабскаю вяззю справа налева!).

З пасляслоўя чытач даведаецца, што раней гэты даследчык напісаў і выдаў кнігу «Беларусь учора і сёння»

(Вільня, 1940 г.; перавыдадзеная ў Мінску ў 1944 і 1993 гг.). Кнігу ж, што разглядаем сёння, Я. Найдзюк напісаў пад пэўным ціскам пісьменніка і філосафа Сакрата Яновіча, які «настаяў на тым, каб ён яшчэ раз напісаў уласны агляд беларускай гісторыі, маючы за плячыма столькі вопыту і эпох». Але яе шлях да чытача быў не простым. Не заўсёды польскія ўлады з прыязнасцю ставіліся да беларускай меншасці.

Кніга складаецца з невялікіх раздзелаў, што асвятляюць беларускую гісторыю ад глыбокай старажытнасці да канца Другой сусветнай вайны. А ў некаторых раздзелах з'яўляюцца і больш блізкія часы.

Адкрывае кнігу расповед «Гісторыя і яе значэнне», далей ідуць «Аб паходжанні назваў Беларусі і Літвы», «Прадзеі Беларусі», «Плямёны, з якіх паўстаў беларускі народ». Аўтар распавядае пра беларускія і польскія княствы (ёсць раздзелы пра Смаленскае, Турава-Пінскае княства, пра ВКЛ, Чорную Русь), пра іх

стасункі. Распавядаючы пра часы ВКЛ, Я. Найдзюк інфармацыю размяркоўвае ў раздзелы «Гаспадарчае палажэнне Вялікага Княства Літоўскага і органы ўлады», «Развіццё беларускай культуры», «Палажэнне Беларусі пасля Люблінскай уніі», «Беларусь у час вялікіх войнаў XVII і XVIII стагоддзяў» ды інш. Як бачым, аўтар разглядае гісторыю нашага народа як гісторыю беларускую ў этнаграфічных межах, бо адміністрацыйныя, дзяржаўныя межы Беларусі мяняліся цягам усёй гісторыі. Ды й само паняцце Беларусь у сучасным разуменні паўстала адносна нядаўна, стагоддзі два, два з паловаю таму. Цікавая кніга можа быць і тым, хто вывучае жыццё і побыт нашых суайчыннікаў на землях, памежных сучаснай Рэспубліцы Беларусь. У кнізе ёсць раздзелы «Беларусы ў Летуве» (такі тэрмін скарыстоўвае Я. Найдзюк), «Беларусы ў Латвіі». І зноў жа, варта прыгадаць, што сённяшнія землі вакол Даўгаўпілса (нашыя продкі звалі Дзвінск) і Краславы, частка Латгаліі, уваходзілі ў часы Расійскай імперыі ў Віцебскую губерню, а пра Вільню і казаць лішне.

Пры канцы кнігі змешчана вялікая «Храналогія найважнейшых падзеяў з гісторыі Беларусі», дзе знайшоўся месца як падзеям вайсковым, палітычным, так і эканамічным ды культурным.

Прафесар Арсень Ліс зазначыў, што кніга Язэпа Найдзюка дапамагае ўважліваму чытачу сфармуляваць нацыянальную ідэю. Пра яе апошнія гады час ад часу разгараюцца дыскусіі. І бадай галоўнаю ідэяй з'яўляецца трыўчасць, стойкасць нашага народа, умненне жыцця у ладзе і згодзе з суседзямі.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Віктарына

Валянцін ЛУКША

На Коласавай плошчы

Ручво праспекта
Дожджык
прапалошча,
І хмарка,
Як над Нёмнам,
Прабляжыць...
Спыніўся Колас
На шумлівай плошчы –
З дарогі хоць хвіліну
Адпачыць.

Бярозкі маладзеюць
Першым лісцем,
Зара
Гукае новую зару,
І шчодрэ
Краскі польныя
Сталіца
Да помніка
Падносіць
Песняру.

Ілюстрацыя Міколы Селяшчука да кнігі Алега Лука «Як агонь, як вада» (1982 г.)

Песнярам роднага слова прысвячаецца

Пра гэтую паэму Янкі Купалы А. Фадзееў скажа: «Паэма выключна своеасаблівая, зямная, язычніцкая і ў той жа час пабеларуску цыкая, акварэльная і зноў, і зноў мужыцкая». Крытыкі называюць яе самай светлай паэмай Янкі Купалы, параўноўваюць твор з «Песняй песняў». Паэт шырока ўславіў жыццё і працоўнага чалавека. Гэта адлюстраванне мары паэта аб шчасці чалавека, гімн зямлі, жыццю, каханню. Напісаная летам 1913 г., паэма і сёння прыцягвае ўвагу чытачоў, літаратуразнаўцаў, да яе вобразаў звяртаюцца пісьменнікі, мастакі, кампазітары. Назавіце яе.

Чакаем вашыя адказы да 14 жніўня ўключна.

Найменні артэфактаў у складзе ўстойлівых зваротаў у творах Якуба Коласа

Устойлівыя выразы з'яўляюцца важным стылістычным сродкам мастацкага твора. Пры дапамозе іх пісьменнік стварае яркія вобразы, характарызуе, аздабляе мову персанажаў, робіць яе больш выразнай і даходлівай. Асабліва цікавае выклікаюць фразеалагізмы з кампанентамі артэфактаў, выкарыстаныя Якубам Коласам. Крыніцай фактычнага матэрыялу паслужыў «Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Якуба Коласа» (Мінск, 1993) – першы ў беларускай лексікаграфіі даведнік, які змяшчае фразеалагічныя адзінкі, ужытыя аўтарам у празаічных і вершаваных творах. У выніку сучаснай выбаркі са слоўніка намі адабраныя 415 фраземаў, кампанентамі якіх з'яўляюцца артэфакты. Яны даволі выразна аб'ядноўваюцца ў пэўныя тэматычныя групы, напоўненасць якіх рознымі словамі, зразумела, не супадае. Найбольш значнымі паводле колькасці ўжытых артэфактаў і паводле іх разнастайнасці сярод фразеалагізмаў Якуба Коласа з'яўляюцца тэмы, звязаныя з абазначэннем гаспадарчых і жыллёвых пабудоваў (дом, млын, хата, і інш.), прыладаў працы (молат, плуг, сякера і інш.), адзення і абутку (бот, шапка, штаны і інш.), ежы і пітва (квас, куцця, хлеб і інш.), ткацкіх вырабаў (абрус, кужаль, палатно і інш.) і г.д.

Зулікам значэнняў, занатаваных для адабраных фразеалагізмаў у слоўніку, усе згаданыя ўстойлівыя словазлучэнні дапускаюць сваё размеркаванне па адпаведных семантычных сферах або групах, межы якіх, аднак, не заўсёды з'яўляюцца выразнымі і акрэсленымі.

Тым не менш, выдзеленыя групы даюць пэўнае ўяўленне аб найбольш абагульненых семантычных характарыстыках фразеалагізмаў, матываваных артэфактамі ў творах пісьменніка.

Сярод устойлівых выразяў з артэфактамі даволі выразна выдзяляецца дзевяць групаў: фізічны стан, дзеянні чалавека, змена сітуацыяў; адмоўная характарыстыка людзей, з'яваў, сітуацыяў; колькасная і якасная характарыстыка прадметаў, з'яваў; станоўчая характарыстыка людзей, з'яваў, сітуацыяў; эўфемізмы, перыфразы, тэрміны; матэрыяльнае становішча; псіхічны і фізічны стан чалавека; пажаданні, заклікі, праклёны; прасторавая і часавая аднесенасць.

Значная частка сярод згаданых фразеалагізмаў (48,5% ад агульнай колькасці) выкарыстоўваецца пісьменнікам для характарыстыкі фізічнага стану, дзеянняў чалавека, змены сітуацыяў і да т.п. (параўн.: пайсці з кудзеляй 'выйсці замуж, пажаніцца', пусціць свечкай да Бога 'спаліць', станавіцца на адну дошку 'раўняцца з кім-небудзь' і інш.).

Вялікая колькасць зафіксаваных адзінак (10%) абазначаюць адмоўную характарыстыку людзей, іх паводзінаў (параўн.: крукам носа не дастаць 'пра ганарлівага, фанабэрыстага чалавека', не варты бота 'пра таго, хто не заслужоўвае ўвагі', як гнілая падашва 'непатрэбны, нікуды не годны' і інш.).

Прыкладна 10% фразеалагізмаў з артэфактамі даюць якасную характарыстыку прадметам, з'явам, дзеянням, якія могуць успрымацца органамі пачуцця, а таксама абазначаюць максімальнае праяўленне прыметы, якасці (параўн.: як той папер (пабялец) 'вельмі моцна', як люлька стараставага бацькі (храпіць) 'прыглушана, з лёгкім сипеннем і прысвістаннем' і інш.). Большасць фразеалагізмаў

маў дадзенай групы ўказвае на колькаснае значэнне (параўн.: чарка за чаркай 'вельмі многа', нібы ў бочцы селядцоў 'вялікая колькасць' і інш.).

Адзначым, што ўстойлівыя словазлучэнні наступнай вялікай групы па колькасным складзе (9%) ужываюцца ў творах Якуба Коласа для характарыстыкі пазітыўных, станоўчых уласцівасцяў чалавека, яго паводзінаў (параўн.: хоць карціну пішы 'пра вельмі прыгожага чалавека', цёрты калач 'аб вопытным чалавеку, які шмат пабачыў'). Пэўная частка з іх станоўча характарызуе разнастайныя дзеянні, з'явы (параўн.: як калёсы з-пад гармат 'энергічна, з падскокам', як з маслам першая аладка 'без замінак' і інш.).

Каля 10% фраземаў, матываваных артэфактамі, складаюць эўфемізмы, перыфразы, тэрміназлучэнні (параўн.: адвечны пашпарт сялянскай долі 'торба', каробка розуму 'галава', Божы дом 'храм', абрус кужальны 'снег', чортава акно 'глыбокая ўпадзіна з вадой сярод балота', храм навукі 'навукальная ўстанова' і інш.).

У групу «Матэрыяльнае становішча» (5%) уваходзяць ідыёмы, што характарызуюць чалавека паводле матэрыяльнага становішча ў грамадстве. Пераважная большасць з іх указвае на адсутнасць у людзей дастатковых сродкаў для існавання, нястачу, беднасць (параўн.: то скокам, то бокам, часам з квасам, парою з вадой (жыць) 'бедна', папалам клёцку 'надгаладзь', у кішэні тонка 'не хапае грошай' і інш.). Меншая частка фра-

Такім чынам, найменні артэфактаў у складзе ўстойлівых зваротаў, як правіла, сведчаць аб прамой ці ўскоснай характарыстыцы чалавека, яго якасцяў, здольнасцяў, пачуццяў і да т.п., выражанымі гэтымі ідыёмамі, што яскрава праяўляецца ў прааналізаваных фразеалагізмах, ужытых Якубам Коласам у яго мастацкіх творах.

Валянціна ТРАЙКОЎСКАЯ
(Паводле зборніка «Каласавіны». Мінск, 2009)

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

Плошча Якуба Коласа

Спытайце сёння вы ў паэта: З бяроз лістота
«Наш дзядзька Колас, ўжо апала,
як вы тут?» Яе сабралі па лістку...
І ён адкажа: «Плошча гэта І вось з-за Свіслачы
Цяпер – мой родны, Купала
мілы кут». Яму працягвае руку.

зеалагізмаў характарызуе чалавека, які жыве ў поўным дастатку, валодае грашовымі сродкамі, заможны (параўн.: да квасу мець квас 'быць забяспечаным усім неабходным', лішняя капейка 'пра запас грошай', хлеб у роце 'дастатак' і інш.).

Каля 4% зафіксаваных ўстойлівых выразяў абазначаюць як фізічны, так і псіхічны стан чалавека (параўн.: зачыніць дзверы свае душы 'стаць нелюдзімым', патрапіць пад крыж хваёвы 'памерці, быць пахаваным', сваім крэслам не сесці 'быць вельмі збытым, адчуваць боль у касцях і цэле пасля пабоў' і інш.). Большасць з іх указваюць на псіхічны стан чалавека, яго настрой, унутраную раўнавагу, знешняе праяўленне душэўнага пад'ёму, усхваляванасці (параўн.: бы сціснуў жалезны абруч 'хто-небудзь анямеў ад роспачы, прадчування безвыходнасці, няшчасця', як у клетцы птушка 'ўсхвалявана, трапятліва', заслона цёмраная 'вар'яцтва, стра-та розуму' і інш.).

У групу «Пажаданні, заклікі, праклёны» ўваходзіць дванаццаць фразеалагізмаў. Яны выражаюць прыемныя/непрыемныя пачуцці, станоўчую/адмоўную ацэнку фактаў (злосць, непакой, папрок, знявагу, абурэнне і інш.), валявыя імкненні асобы – загад, паводжэнне да дзеяння (параўн.: каб цябе скруціла ў качаргу 'векліч, які выражае праклён', няхай іх кашуля не чапае 'праклён, пажаданне смерці', за зброю 'заклік да ўзброенага выступлення' і інш.).

Каля 3% прааналізаваных фраземаў маюць значэнне прасторавасці як адной з формаў існавання матэрыі, якая бясконца развіваецца і характарызуецца працягласцю і аб'ёмам (параўн.: бы ў мацеры калыска 'блізка', бы вароты ў гумне 'вельмі шырока', за парогам 'за межамі роднага дому' і інш.).

Вільня ў 1600-м годзе

(урывак з аповесці «Апошняя са сліцкіх князёў»)

(Заканчэнне. Пачатак у № 28)

А сабліва тлумна і цесна было каля Замкавай брамы. З правага боку грукаталі і шумелі каралеўскія млыны, злева сядзелі прадаўцы рознай жыўнасці на заказ, і так аж да самай Замкавай брамы. Той, хто сюды прыходзіў, мог бачыць шырока разлеглыя сцены Ніжняга замка. Ён быў дужа вялікі, таму і не вельмі прыгожы; было відаць, што збудаваны ён не за адзін год і не аднымі рукамі, што ў ім ляжыць камень Аўгуста і шведскі мармур Жыгімонта II. Замак падзяляўся на тры вялікія часткі, кожная з іх абнесена сцяной, з левага боку ўпрытык да адной з іх стаяў кафедральны замкавы касцёл Святога Станіслава з вялікім высокім дахам і вежамі. Непадалёк яго знаходзіліся ліцейня і маленькія домкі саміх ліцейшчыкаў (пушкароў). Былі тут і турмы, тут засядаў сам падваявода, спадчыннік замка пасля Жыгімонта Аўгуста. Тут месцілася і замкавая ваяводская юрысдыка. Над сценамі Ніжняга замка на гары ўзвышаўся памяцьны вялізны касцёл Святога Марціна і вежы Верхняга замка, моцна папсаванага часам. А яшчэ далей на гары былі відаць тры крыжы і невялікая белая вежа на Бекішавай магіле, яна нагадала труну выгнанца, які не знайшоў супакоення на могілках і разам з Вадашам Панончыкам спаў вечным сном на высокай гары. З боку ракі над замкам узвышалася вежа, якую называлі ліхтарнай. Далей ішла дарога на Антокальскае прадмесце. Амаль пусты і нежылы замак падваявода займаў пад турмы і склады. Тут не было такога руху і ажыўлення, як ля ратушы, бо ў замку з часоў Жыгімонта Аўгуста ніхто не жыў. А пры ім каля гэтых сцен вірвала жыццё, яны былі такія новыя, так хораша выглядалі! Ажыўляла замкавы падворак толькі суседства з касцёлам, першым у Вільні па колькасці вернікаў, яго чорны дах з крыжамі панавалі над замчышчам.

Вуліца, што пачыналася ад Езуіцкага калегіўма, называлася Святадухаўская, яна вяла да Троцкай брамы. На ёй стаялі толькі палацы магнатаў, таму яна мела яшчэ назву Сенатарская. З правага боку крыху воддалі садзе высіўся палац біскупа, ён стаяў каля Езуіцкіх муроў, а за ім – капліца Святога Крыжа. Далей – касцёл Святога Духа, а каля яго

дзвярэй – будкі бедных жабракоў. З другога боку стаяў шпіталь Святой Тройцы і вялікі палац Сапегаў. За ім – іншыя палацы. Калі ж дайшлі да вуліцы, якія перасякалі Сенатарскую – Нямецкай і Віленскай, то можна ўбачыць касцёл Святой Марыі на пясках, з вялікім кляштарам, а за ім ў глыбіні была Троцкая брама. Тут сядзелі і бралі плату за ўваход гарадскія стражнікі, з ім і ляліся, а часам нават біліся тыя, хто прыязджаў у горад. Яна нават не выглядала як брама: з невялікімі вежамі, з памяшканнямі на некалькі вокнаў уверсе, але з моцнымі варотамі, набітымі цвікамі. Яна часам зачынялася на ланцуг, які і Зялёны мост.

Каля Зялёнага моста рух і людскі тлум былі не меншымі, чым у самім горадзе. Тут яўрэі ішлі на свае могілкі, тут у горад правозілі збожжа, сена, драўніну. За ўвоз бралася плата, з-за яе часам усчыналіся спрэчкі. Адсюль з шумам ехала ў горад шляхта, яна звычайна не хацела плаціць, толькі палюхаючы стражнікаў злосным выглядам і званам сабляў. З гэтага боку быў большы напор людзей, а стары мост, які з аднаго боку і пасярод быў абсаджаны дрэвамі, ледзьве вытрымліваў наплыў тых, хто ішоў і ехаў па ім. На ноч мост перагароджвалі ланцугамі. Каля моста некаторыя перапраўляліся на лодках, каб не плаціць пошліну, на лодках жа яўрэі перавозілі на могілкі сваіх нябожчыкаў.

Так выглядалі розныя часткі гэтага горада... Мы ўжо звярталі ўвагу на тое, што нават сваім выглядам горад нібы даваў зразумець, што ў ім ідзе барацьба: тут стаялі побач касцёл і царква, касцёл і мячэць, пабудовы дзяржаўныя і храмы, халупы і палацы. Яўрэі перамешваліся тут з ліцвінамі, ліцвіны з рускімі, шляхта з гараджанамі, хрысціяне з мусульманамі, татары з сялянамі, купцы з панамі і князямі. Як жа было ім тут усім ужыцца, як удавалася не спрацацца?

Згадаем яшчэ пра Антокальскае прадмесце, якое ляжала за замкам і было ў той час не дужа заселена і забудавана. З правага боку там вы-

дзяляўся невялікі палац Вяршупскага і агарожаны Звярынец, а з левага – некалькі невялікіх палацаў. Удалечыні віднеўся невялікі драўляны касцёл Святога Пятра, які толькі крыжам вылучаўся сярод іншых пабудов, здаваўся хутчэй крамай, чым касцёлам. Ён стаяў на тым самым месцы, што і цяперашні, у цені высокіх старых ліп. За ім бялеў вялікі палац Пацаў, а далей – прыгожыя палацы Сапегаў з агароджамі і купкай дробных дамкоў каля іх. У прадмесці было зусім ціха, спакойна. І наадварот, больш за ўсё крыку і тлуму было каля Троцкай брамы, Рудніцкіх варот і Зялёнага моста. Пры Вострым канцы, праз які праходзіў гасцінец з Ліды, што называўся Медніцкім, было не так ажыўлена. У гэтым месцы жылі пераважна рускія, іх лёгка было адрозніць ад усіх іншых па адзенні; тут блукалі барадатыя мніхі і чарняцы, хадзілі купцы з Масквы і Цверы. Іх гасцініца, пра якую мы ўжо ўспаміналі, стаяла нібы на варце непасрэдна двух прыгожых гмахаў – царквы і манастыра.

У самай гушчыннай горада, у яго цесных завулках, панавалі яшчэ большы беспарадак, чым на вялікіх вуліцах. Там ужо амаль што нельга было не тое што прайсці, але нават праціснуцца каля кучгною і смецця, наваленых з двух бакоў у варотах кожнай камяніцы, трэба было асце-

рагаючыся хадзіць каля дамоў з балконамі, адтуль часта вылівалі брудную ваду і памыі. На такіх вулічках і жыла пераважна большасць гараджан – у старых мураваных дамах, у драўляных клетках, што туліліся часта пры шыкоўных палацах. Тут можна было ўба-

чыць жабракоў з брацтва міласэрнасці, валацуг, зброднікаў, падшывальцаў, гультаёў, вельмі своеасабліва апранутых, з розных мясцін, тут ашываліся абшарпаныя жанчыны, якія насміхаліся з пракожых, ляліся з ім. Ноч часта бывала сведкай рабункаў і тамных забойстваў. Тут панавалі распушта і разбой, прычынай іх былі беднасць, нястача.

На ўсіх вуліцах, побач з густа рассыпанымі крамамі, пад бокам у палацаў і касцёлаў, адчынялі свае дзверы пад шыльдамі шынкі і пастаялыя двары. Іх усюды было мноства, лёгка было знайсці іх па тлуме каля дзвярэй, па вывешаных у акне мерах, па выстаўленых абаранках і белым хлебе. Каля варот больш багатых пастаялых двароў можна было ўбачыць вершнікаў, падарожных з коньмі на повадзе, дробную шляхту. Панства рэдка калі спынялася нанач на пастаялыя двары, бо мела або свае палацы ў гарадах, або карысталася гасціннасцю сваіх даўжнікоў ці сяброў. Дробныя шынкі, з якіх на вуліцу даносіліся крыкі, сварка, тужлівы голас скрыпкі або пісклівы гук кобы, спеў заезнага татарына, былі любімым месцам адпачынку самых нізкіх слаёў грамадства. Большасць шынок трымалі яўрэі. У іх прадавалі піва і гарэлку, рэдка дзе мёд. Адной з самых прыстойных лічылася гасцініца маскоўскіх паслоў, пры ёй быў вялікі шынок; калі паслоў не было, то тут спыняліся і падарож-

ныя. Усе пастаялыя двары адрозніваліся адзін ад аднаго шыльдамі, імёнамі гаспадароў, малюнкамі на аканіцах. Яны былі рассыпаны па ўсім горадзе, і гэта было вельмі зручна для прыезджага люду. Самым распаўсюджаным знакам, які паказваў, што ў тым ці іншым

месцы знаходзіцца карчма, шынок або пастаялы двор, была шыльда з галінкай зялёнай сасны на даху ці над дзвярыма. На пастаяльных дварах звычайна былі закусачныя, трымалі іх і асобныя гаспадары на Скопавай вуліцы, у іншых месцах, лепшыя і горшыя, але заходзілі туды паесці хіба толькі жабракі, больш-менш заможная шляхта ў тыя часы паўсюднай гасціннасці заўсёды знаходзіла стол, накрыты для яе амаль у кожным доме. Месцамі агульнага адпачынку былі таксама лазні, самыя прыстойныя з іх трымалі горад. У лазнях прадавалі і пачастункі; тут жа была і цырульня, у яе акне блішчэлі медныя талеркі, сюды заходзілі пагаварыць, пабрыць галаву і бараду.

Рамеснікі вывешвалі на сваіх майстэрнях не малюнкі, а прылады сваёй працы або вырабы: кравец – нож, шавец – боты, сталяр – маленькую труну. Шыльды шынок трапляліся так часта, што часам не мінеш і двух дамоў, як натрапіш на малюнак зялёнай галінкі. Менш было вінных лавак, ды яны і служылі для больш заможных грамадзян.

У прадмесцах, за гарадскімі сценамі, рэдка можна было сустрэць прыстойнага, багата апранутага гараджаніна, там жыла бедная ў напавуакапаных у зямлю халупах, палову месца ў якіх займала скаціна, а ў другой курэў смуродны дым. Адсюль ішлі абшарпаныя жанчыны, мужчыны ў чорных ці шэрых сукманах з сякерай або пілою на плячах. Адсюль малочніцы неслі ў горад сыр, масла, малако. Тут жылі бедныя гандляркі. Па вуліцах прадмесця блукала многа скаціны – кароў, свіней. Пры хатах там і сям квітнелі сады, буялі рознай расліннасцю агароды – яны забяспечвалі жыхароў Вільні гароднінай. У прадмесцах Вільні і Трокаў жылі пераважна бедныя татары – яны таксама займаліся агародніцтвам і жывёлагадоўляй для патрэб горада.

Юзаф
КРАШЭЎСКІ
Пераклад
Міхася КЕНЬКІ

Скарыстаныя
ілюстрацыі
з выдання аповесці
пачатку ХХ ст.

Царкоўнае крэязнаўства

Сярод гаючых траваў

Напярэдадні свята Веснавога Міколы ў філіяле Веткаўскага музея народнай творчасці імя Ф.Р. Шклярава адкрылася выстаўка «Міколава трава». «Гэтая выстаўка – не праца-аднадзёнка, – расказаў навуковы супрацоўнік музея Пятро Цалка, – гэта праца не аднаго тыдня, не аднаго месяца і нават не аднаго года». Вывучэнне вобраза святаго Міколы Цудатворцы ў народнай традыцыі, яго шматлічнасці працягваецца музеем ўжо некалькі дзесяцігоддзяў. Таму і ў сканцэнтраваных на выстаўцы экспанатах мы бачым розныя іпастасі святаго Міколы Цудатворцы, які сябе праяўляе ў розных сферах жыцця чалавека.

Як тлумачыць галоўны захавальнік фондаў музея Святлана Лявонцьева, «Мікола – гэта той святы, да якога чалавек часцей за ўсё звяртаўся. Пацвярджэннем выступае і той факт, што іконы з выявай святаго Міколы ў людзей сустракаліся часцей за астатнія. Акрамя таго, Мікола ўсведамляўся як гаспадар у хаце. Таму калі ў хаце не было мужчыны або калі паміраў муж, і жанчыне яшчэ больш па-

трэбная была ахова, яна знаходзіла яе ў святым Міколу». Гэтым, відаць, тлумачыцца і наяўнасць вялікай колькасці ласкавых эпітэтаў у адносінах да святаго: ён і Заступнічак, і Скоры Памочнік, і Светлы, і Цёплы.

Паводле словаў навуковага супрацоўніка музея Андрэя Скідана, «хрысціянства – гэта рэлігія кнігі ў першую чаргу, а не іконы, паколькі ўся іканаграфія засноўваецца на

рэлігійных тэкстах (Евангелле, Стары Запавет і г.д.). Тэкст такім чынам дае глебу для ілюстравання». Выпадак са святым Міколам не выключэнне. Тэкст «Жыцця» святаго татальны, усеахопны і нягледзячы на слаба прадстаўленыя звесткі аб жыцці Міколы ў дастатку падае аповеды аб пасмяротным яго цудатварэнні.

Народная памяць захоўвае мноства легендаў, былічак, псалмоў, звязаных са святым Міколам, а прыведзенымі ў «Жыцці» аповедамі можна растлумачыць народныя ўяўленні аб ім. Так, вобраз святаго Міколы, звязаны з жытам, зернем, збожжам, ураджаем і ўраджайнасцю ўвогуле, грунтуецца на наступным аповедзе. Маўляў, у той час, калі ў горадзе Міры (сучасная Турцыя) быў страшэнны голад, карабель з зернем плыў з Італіі. Да купца, што вёз яго, у сне прыйшоў святы Мікола і, даўшы яму тры чырвоныя, накіраваў у горад да згаладалых людзей. І грошы аказаліся пры купцу, і людзі атрымалі доўгачаканае.

Галерэя іконаў з выявай Міколы адлюстроўвае розныя іпастасі святаго. Знойдзем тут і шырока вядомую ў асяродку стараабрадцаў ікону «Мікола Атвратны» («Никола Отвратный»). Асаблівасць іконы ў тым, што Мікола на ёй глядзіць наўскос. Позірк Міколы быццам накіраваны на таго, хто ў чалавека за левым плячом – на ворага. Святы нібыта нагадвае чалавеку, каб ён не драмаў, прадумваў кожны крок. Як епіскап адлюстраваны святы Мікола на іконе «Мікола Архірэі», што з'яўляецца, паводле словаў А. Скідана, своеасаблівым «архірэіскім партрэтам» святаго 1911 г. На іконе святы паўстае архірэем канца XIX стагоддзя, у архірэіскім адзенні, з атрыбутам свяціцельства – посахам у руках.

Экспануюцца на выставе іконы «Мікола Мажайскі», дзе святы – аякун тых, чыя дзейнасць звязаная з ракою. Адметнасць выстаўкі, яе своеасаблівая «разынка» – гэта выдзеўбаны з аднаго кавалка асіны човен. Тэхналогія, выпрацаваная стагоддзямі, дазваляла літаральна «вымаць» човен з сэрцавіны дрэва. Лёгка, плыткі, ён, тым не

менш, патрабаваў вялікага ўмельства кіравання, што прымушала чалавека праціць заступніцтва ў святаго Міколы. Таму і знаходзіцца ікона «Мікола Мажайскі» на носе чоўна.

Як бачым, у народным асяродку святы Мікола ўспрымаецца ўвасабленнем Божай ласкі. Адсюль і татальнае заступніцтва святаго над усімі і ўсімі, як у Багародзіцы. Мікола – заступнік дома: літыя абразкі з выявай святаго вешалі над уваходам у хату, на дзвярах і вокнах. Выступае Мікола апекуном і сельскай гаспадаркі. Звяртаюцца да святаго бортнікі

(«Мікола раі саджае»), паколькі ў пчалінай сям'і, дзе ёсць матка, Мікола з'яўляецца бацькам. Ні да каго не застаецца святы абыякавым. Выступае ён ахоўнікам удоваў, бяздзетных і сіратаў. Ён заступнік купцоў і пастухоў, плытнікаў і атаманаў, матросаў і бурлакоў. Нездарма кожны чалавек, які адпраўляўся ў шлях, абавязкова меў пры сабе абразок з выявай святаго Міколы.

І травы ўсе – Міколавы. Гаючыя травы, лекавыя. Не спяшайцеся на рэцэпт да ўрача – завітайце ў музей.

Марына ДАВІДЗЮК,
г. Гомель

Вітанне з Паднябеснай

Класік кітайскай літаратуры Лі Бо прыцягвае шырокую ўвагу беларускіх перакладчыкаў і выдаўцоў. І хоць нарадзіўся ён у пачатку VIII стагоддзя, упершыню яго вершы па-беларуску загучалі ў 1989 годзе – на старонках зборніка «Тутэйшыя». Некалькі гадоў таму вершы ханьліня (найвышэйшае вучонае званне пры імператарскім двары) кітайскага сярэднявечча пераўвасобіў на мову Купалы народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін у кнізе «Гуканне Усходу». На вечары, прысвечаным Лі Бо, які прайшоў у сталічным Доме дружбы, свае пераклады паэтычных адкрыццяў класіка кітайскай літаратуры чытаў Мікола Мятліцкі. На мове арыгінала прыхільнікаў трапяткай вольналюбывай лірыкі знаёмлілі з вершамі паэта-філосафа і песнямі на яго словы студэнты Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта і Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, а таксама саветнік па культуры Пасольства Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь спадарыня Ван Жуй.

Са сваімі перакладамі Лі Бо на рускую мову выступіў выкладчык БДУ, паэт і мастак-каліграф Лі Цзо. Пра паездку ў Пекін, свае ўражанні ад знаёмства з сённяшнім Кітаем раскажаў паэт Навум Гальпяровіч. Было агучанае на вечары і вітанне ад старэйшыны пісьменніцкага цэха Кітая Чао Мана (нарадзіўся ў 1926 годзе, перакладчык А. Пушкіна, А. Ахматавай, Максіма Танка і С. Алексіевіч). «Калі б Лі Бо дажыў да нашых дзён, слухаючы вершы на беларускай мове, як узрадаваўся б ён! Думаю, што з'явіўся б бляск у яго вачах, напоўненых шчасцем і слязьмі, ды падняў бы ён келіх з віном і прачытаў бы верш пра дружбу нашых народаў!» – перадаў свае словы ўдзельнікам беларускай вечарыны Чао Ман.

Кастусь ЛАДУЦКА

«...Травы шэлясцяць»*

Уздоўж

1. На ранній ралліцы родзіць жыта і пшаніца, а на позній ралліцы родзіць ... ды мятліца (прык.). 3. Лягушка, якая жыве пераважна на дрэвах. 5. Абалонка, якой абмотвае сябе вусень перад ператварэннем у кукалку. 7. Варона з кала – сем на ... (прык.). 10. Жыве ... і сабака, ды жытка не аднака (прык.). 12. Высокая расліна з жоўтымі кветкамі, купальская зёлка. 14. Тое, што і ікол. 16. «Даўгавязы плыт за плытам // У далёкі нёс ты ...». З верша Коласа «Нёман». 17. Балотная птушка. «Прытаіцца да моху русалка, лясун, // ... вечнага «піць» не заводзіць».

З паэмы Купалы «Курган». 18. «... і сабака». Верш Коласа. («Свабодны ... гуляў на волі, // І хвост, і грыву распусціў»). 21. Пасеяўшы – хоць ..., а не сеяўшы – ні снапа (прык.). 22. Хто мае ..., у таго вясна позняя, хто не мае – ранняя (прык.). 27. Навука аб сабаках. 29. Пасудзіна для перагонкі або кіпячэння вадкасці. 30. Заглыбленне ў гарах, якое ствараецца пад уздзеяннем невялікіх ледавікоў. 31. Насякомае, якое скача і стракача крыламі. 32. «Ветрык ... чуць калыша, // Травы шэлясцяць». З верша Коласа «На лузе». 33. «Сядзяць грыбы, як ..., // І, разгарнуўшы парасоны, // Глядзяць, бы нейкія персоны». З паэмы Коласа «Новая зямля».

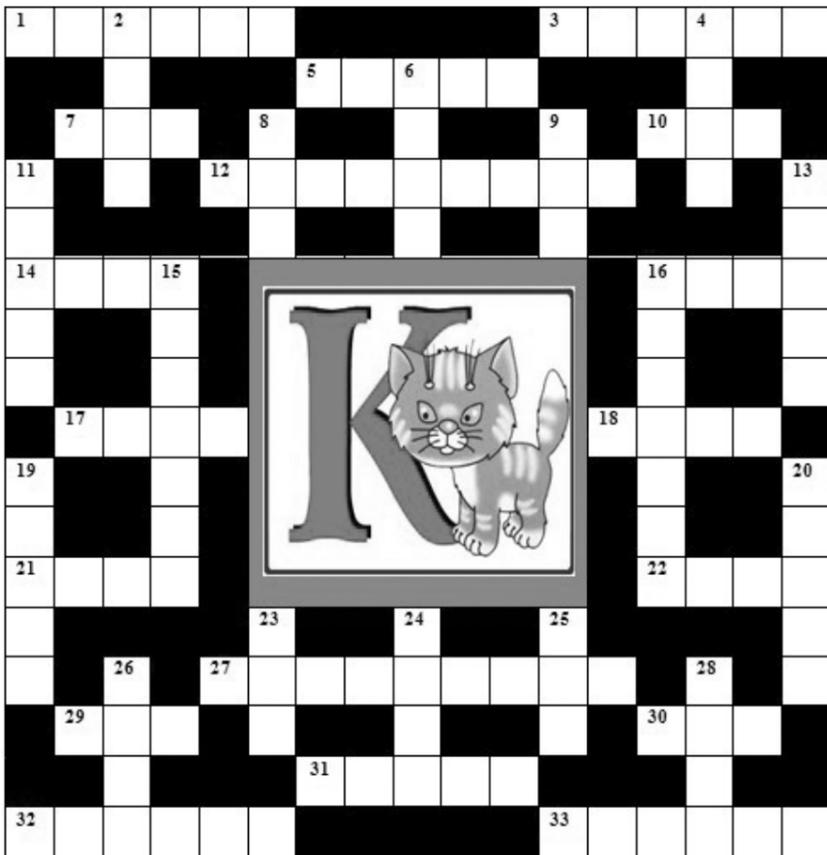
Упоперак

2. Травяністая расліна з вострым прыемным пахам; ужываецца як прыправа да ежы. 4. Млекакормячая жывёліна, якая жыве пад зямлёй. 6. «Вось прыбраў наш дзед калёсы, // ... дзёгцем квацануў». З вершаванай казкі Коласа «Дзед і мядзведзь». 8. Вялікая сума грошай. 9. Сам сляпы, а сляпому дарогу паказвае (заг.). 11. Арэх какосавай пальмы. 13. Марская палярная птушка сямейства чысцікаў. 15. «І вечная наша ... // З гаючай жывіцай-вадзіцай». З верша Коласа «Максіму Танку». 16. «Вось як цяпер, перада мною // Ўстае

... той прыгожа...». З паэмы Коласа «Новая зямля». 19. Род жаночай прычоскі. 20. «Недзе ... ціха струны наладжвае, // Звон падала свой пчала, пралятаючы». З верша Танка «Канцэрт у сене». 23. Тое, што і ківок. 24. «На змярканні – шум, гам, звон. // Гэта звонаць дуб, граб, ...». З верша Танка «На камарыным вяселлі». 25. Замазка для акон. 26. То не ..., што з кумам не піла (прык.). 28. Бульбяная каша.

* Усе адказы ў крыжаванцы пачынаюцца з літары «К».

Склаў
Лявон ЦЕЛЁШ

Музычнае крэзнаўства

(Працяг. Пачатак у №№ 27, 28)

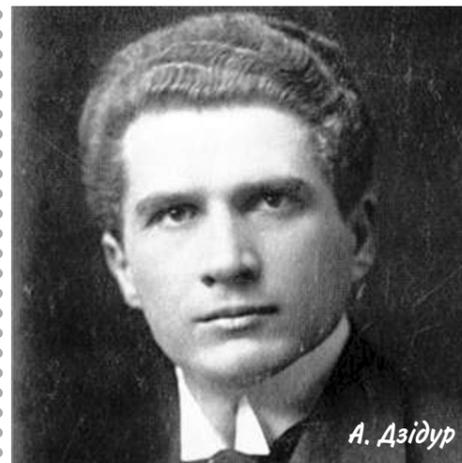
З 1907 года Мейчык пачынае гастраліаваць у італьянскіх тэатрах і ўжо праз год, у 1908 годзе, па запрашэнні дырэктарыі тэатра дэбютуе ў славуітай Ла Скала. Спявала там партыі Далілы («Самсон і Даліла» К. Сен-Санса), Арфея («Арфей і Эўрыдыка» К.В. Глюка), Рамэа («Мантэкі і Капулеці» В. Беліні). 22 кастрычніка 1908 года ў Мілане Ганна Мейчык запісала ў суправаджэнні вялікага сімфанічнага аркестра дзве грампласцінкі: раманс Сляпой «Voce di donna» з 1-га акта оперы Амількарэ Панк'елі «Джаконда» і песню Азучэны «Stride la vampa» з 2-га акта оперы «Трубадур» Джузэпэ Вэрдзі. Ёсць надзея, што ў бліжэйшы час мы зможам пачуць гэтыя гуказапісы. У 1908 годзе Ганна Мейчык дэбютуе ў лісабонскім Сан Карлушы. У 1910-м пакарыліся ёй амерыканскія тэатры:

Д. А. Э. Банольдзі

спачатку бостанская, а пазней і нью-ёркская Метраполітэн опера, на сцэне якой яна выступала пераважна як выканаўца вагнераўскага рэпертуару.

Трэба адзначыць, што поспехі спявачкі не мінулі ўвагай мінскія журналісты – у жніўні 1908 года газета «Мінский курьер» змясціла матэрыял аб трыумфах Мейчык на еўрапейскіх сцэнах.

А. Дзідур

Моц, прыгажосць і іншыя якасці яе голасу былі такія, што дазвалялі выканаваць самыя складаныя і адказныя партыі ў операх Вэрдзі, Глінкі, Муцаргскага, Сен-Санса, Чайкоўскага, Вагнера,

Біза, Масканы. Увогуле рэпертуар спявачкі налічваў больш за 50 партыяў і, як бачым, складаўся з операў практычна толькі XIX стагоддзя (выключэнне – «Арфей» Глюка).

І ўсё ж ёсць нават сенсацыйнага кшталту праца ў «багажы» Ганны Мейчык. У 1904 годзе ў Іркуцку і Ніжнім Ноўгарадзе яна выступала ў ролі... Дэмана ў аднайменнай оперы А. Рубінштэйна. Відаць, Ганна Мейчык – адзіны выпадак у гісторыі гэтай оперы – так і засталася выключэннем: партыя, разлічаная на выкананне мужчынам (барытонам), выконвалася жанчынаю!

Партнёрамі нашай зямлячкі часта былі самыя славытыя і вялікія спевакі (сярод іх П. Амата, А. Дзідур, Э. Каруза) і дырыжоры (напрыклад, Г. Малер і А. Тасканіні).

(Заканчэнне на стар. 8)

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7)

Оперная спявачка вагнераўскага рэпертуару Ганна Мейчык, як камерная спявачка, аддавала перавагу вытанчанай музыцы кампазітараў эпохі барока і класіцызму. Сучаснікі Мейчык адзначалі яе вялікі густ, надзвычайную музычнасць, пранікнёнасць пры выкананні твораў кампазітараў XVII–XVIII стагоддзяў: К. Монтэвэрдзі, К.В. Глюка, І.С. Баха, Г.Ф. Гендэля... З канцэртамі артыстка выступала ў Еўропе (Берлін, Барселона, Неапаль) і ў Паўночнай Амерыцы. Так, у студзені 1910 года Сяргей Рахманінаў двойчы выступіў у Нью-Ёрку. Паколькі

Казка пра Коніка

На залёным лузе, на ўзлеску, жыў маленькі зялёны Конік. Гэта быў самы музыкальны Конік у свеце. Яго непаўторнае стракатанне чулася здалёк усім птушкам. Кожную раніцу ён прачынаўся раней за Сонейка і весела спяшаўся папаяваць на маленькіх сонных мушак. Падсілкаваўшыся, любіў паляжаць на пругкім лісціку куста, што рос побач. Вось так ён і ляжаў кожную раніцу, падстаўляючы сваё зялёнае брушка сонечным промням, час ад часу пераварочваючыся то на адзін, то на другі бачок. І заўсёды побач напаягове ляжала маленькая скрыпачка.

Звычайна раніцай ён прыдумляў музыку для дзённых і вячэрніх канцэртаў. У ясныя сонечныя дні, паправіўшы на сабе зялёны касцюмчык, Конік браў у лапкі сваю скрыпачку і з натхненнем выконваў любімыя Вясеннія вальсы і Прыгожыя мелодыі кветак. А калі на небе былі хмары ці ішоў дождж, ён ствараў Музыку смутку ці Мелодыю восені, або Вальс дажджу. Бліжэй да вечара, калі Сонейка хавалася за гарызонтам і апошнімі промнямі пралівалася на зямлю, ягонае сэрцайка напаяналася смуткам. Тады ён выконваў любімую Мелодыю анёлаў ці Шэпт зорак, або Маленькую начную серэнаду.

Заўсёды і ў любое надвор'е на яго канцэрты збіраліся ўсе жыхары лугу. Яны займалі месцы і чакалі, пакуль музыкант наладзіць свой інструмент. Спяшалася сюды і яго сяброўка, малюсенькая Божая кароўка. Яна сядла на вольны суседні лісцік і, акуратна паправіўшы свае лёгкія ніжнія крыльцы, замірала ў чаканні чароўных гукаў скрыпкі.

Аднойчы пад час такога канцэрта недалёка пралятала Варона. Убачыла яна Коніка і захаце-

ла паспытаць яго. Падляцела бліжэй, села каля кусціка, нахіліўшы сваю велізарную дзюбу ў бок Коніка, і сказала:

– Такі бадзёры і ўкормлены Конік. Бадай, ён будзе добрым дадаткам да маёй вячэры.

Змоўкла музыка. Усе птушкі і казюры замерлі ад жаху. Конік павольна апусціў скрыпку, паглядзеў на Варону і спакойна адказаў:

– Што ж, я дазволю вам сябе з'есці. Але на развітанне і вы дазвольце мне выканаць Самую прыгожую ў свеце мелодыю, апошнюю.

Азірнулася Варона навокал, уздыхнула і пагадзілася.

Падняў сваю скрыпачку Конік, паглядзеў на ўсіх сумным поглядам і пачаў граць. Паліліся са скрыпкі чароўныя гукі. Нават вецер сціх. Пяшчотная мелодыя клікала кудысьці ўверх, ляцела панад квітнеючым узлескам. Яе гукі былі напоўненыя любоўю, дабрывёю і дараваннем. І тым, хто слухаў, здавалася, што ўвесь свет стаў бліжэй і родным.

Музыка цякла, пакрысе згасаў дзень. Навокал час нібы спыніўся. Усе апрытомнелі толькі тады, калі мелодыя сціхла. Вочы ўсіх глядзелі толькі на Коніка, а ён стаяў, апусціўшы сваю скрыпку, і ўсміхаўся. Унізе на траве стаяла натапыраная Варона, з вачэй якой упершыню цяклі слёзы. Нічога не сказала Варона, толькі ўзмахнула сваімі крыламі і паляцела. А Конік пераскочыў на іншы лісцік, узяў у лапкі свой смычок, каб яшчэ доўга-доўга ліліся над узлескам і ўсім светам яго любімыя мелодыі.

Слухала музыку Коніка Людміла СТРУЖЭЦКАЯ

А. Мейчык у пастаноўцы «Дэман»

ў першым канцэрте, які адбыўся на сцэне Метраполітэн опера, акрамя ўласна фартэпійных твораў прагучалі і раманы Рахманінава, ён імкнуўся, каб ягонымі партнёрамі былі папулярныя і (што нават і важней) аўтарытэтныя музыкі. Раманы Рахманінава ў тым канцэрте спявалі Адам Дзідур і Ганна Мейчык...

Пасля смерці бацькі Ганна Мейчык эмігравала ў Злучаныя Штаты Амерыкі. З 1922 года і ўжо да скону (1934) стала жыла ў Нью-Ёрку, дзе кіравала вакальнай студыяй.

Кантакты Беларусі з Італіяй у галіне вакальнага мастацтва ўзыходзяць яшчэ ў XVII стагоддзе, працягнуліся, і досыць плённа, у XVIII стагоддзі: у беларускіх прыватнаўласніцкіх оперна-балетных тэатрах па запрашэнні магнатаў Вялікага Княства Літоўскага працавалі італьянскія кампазітары і вакальныя педагогі, напрыклад, Д. Альберціні – у Нясвіжы, Д. Паізіэла – у Магілёве. Працягнулася гэтая традыцыя і ў XIX стагоддзі. Так, адзін з аўтарытэтных італьянскіх маэстра – скрыпач і спявак Паляніні – некалькі гадоў жыў і працаваў у залескай сядзібе (блізу Смаргоні) Міхала Клеафаса Агінскага...

Канечне ж, асобнай размовы патрабуе дзейнасць у Беларусі Джузэпэ Ахіла Эльміра Банольдзі, сына аднаго з самых славутых спевакоў часоў Расіні, які не толькі быў выдатным вакальным педагогам і спеваком, але яшчэ і барацьбітом «за вольнасць нашу і вашу» – паплечнікам Кастуся Каліноўскага. Станіслаў Манюшка прысвяціў свайму блізкаму сябру Ахілесу Банольдзі першую (Віленскую) рэдакцыю слаўтай «Галькі».

Прафесійныя кантакты паміж Беларуссю і Італіяй не перапыняюцца. І цяпер многія маладыя беларускія спевакі наведваюць майстар-класы знакамітых італьянскіх спевакоў або напасрэдна вучацца ў італьянскіх акадэміях музыкі. І гэта зразумела – італьянская школа спеваў для вакалістаў усяго свету застаецца, як і раней, адзіным эталонам bel canto.

Віктар СКОРАБАГАТАЎ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАНСАРДА (франц. mansarde, ад прозвішча архітэктара XVII ст. Ф. Mansart), **паддашак** – памяшканне (пераважна жылое) на гарышчы, кожны схіл даху якога складаецца з 2 частак – верхняй пакатай і ніжняй стромкай. Яна дае дадатковую карысную плошчу, а т.зв. мансардавы дах узбагачае сілуэт дома, фармуе фасад, надае будынку своеасаблівы выгляд за кошт выцягнутых па вертыкалі прапорцыяў (прыкладам можа служыць сядзібны дом у г.п. Поразава Свіслацкага раёна). Мансарда шырока выкарыстоўваецца ў сучасным малапавярховым будаўніцтве. Дамы з мансардамі часта будуецца ў мяшанай тэхніцы – асноўны аб'ём мураваны, мансарда – з дрэва (в. Замасточча Мінскага раёна).

МАНУМЕНТ (лац. monumentum ад moneo нагадваю) у скульптуры і архітэктуры – помнік вялікіх памераў у гонар значнай падзеі, выдатнага грамадскага дзеяча. Часта з'яўляецца ідэяй і аб'ёмна-прасторавай дамінантай архітэктурнага ансамбля. Нярэдка будуюцца ў выглядзе скульптурна-архітэктурнага комплексу.

МАНУСКРЫПТ (позна-лац. manuscriptum ад лац. manus рука + scribo пішу) – назва пераважна старажытнага рукапісу без уліку яго памеру і формы (у выглядзе асобных аркушаў, скруткі ці кодакса).

МАНУФАКТУРА (ад лац. manus рука + factura выраб) – форма арганізацыі вытворчасці на этапе зараджэння капіталістычнай прамысловасці. Заснаваная на кааперацыі і тэхнічным падзеле працы; усе аперацыі выконваліся ўручную. Іх узнікненне падрыхтаванае развіццём ва ўмовах сталага і позняга феадалізму дробнатарнага рамеснай вытворчасці і гандлю, цэнтрамі якіх становіліся гарады, а таксама ўцягненнем у таварна-графавыя адносіны феадальнага памесця. На Беларусі ўтварэнню ма-

Манумент ў Брэсцкай крэпасці

нуфактурных прадпрыемстваў папярэднічала пасярэдніцкая дзейнасць купцоў, якія скуплялі вырабы гарадскіх рамеснікаў. Прыкметнай з'яваю яна стала на мяжы XVI–XVII стст. у буйных рамесных цэнтрах – Магілёве, Мінску, Пінску, Полацку. У 1-й пал. XVII ст. сярод гарадскіх рамеснікаў з'явіліся наёмныя работнікі. Прадпрыемствамі мануфактурнага тыпу былі плітніцы (выраблялі кафлю), цагельні ў Гродне, Магілёве, Полацку, Ражанах (Ружанах), друкарні ў Брэсце, Магілёве, Нясвіжы, Ашмянах, папярковы млын у Смаргоні, суднаверфі ў Віцебску і мястэчку Дзераўна (Слонімскага раён); будавалі рачныя судны – стругі, шкуты, віціны).

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)